

**การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน
กับรูปแบบการบริโภคของครัวเรือนไทย
Age Composition of Households and Consumption Patterns in Thailand**

ธนาชนธ์ บัวทอง¹ และวราเวศม์ สุวรรณระดา²

¹วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

²คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

Email: nonthana@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มุ่งเน้นเชื่อมโยงประเด็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนกับรูปแบบการบริโภคของครัวเรือนไทย ประกอบด้วยระดับการบริโภค แบบแผนการบริโภค และความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือน โดยใช้ข้อมูลการบริโภคต่อหัวผู้ใหญ่อายุ 15 ปีขึ้นไปของครัวเรือนจากการสำรวจภาวะสังคมและเศรษฐกิจครัวเรือน ปี 2533 เปรียบเทียบกับปี 2552 ผลการศึกษา พบว่า 1) ครัวเรือนส่วนใหญ่มีระดับการบริโภคใกล้เคียงกับระดับการบริโภคเฉลี่ยของประเทศไทยและเพิ่มขึ้นระหว่างช่วงเวลา ยกเว้นครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีระดับการบริโภคน้อยกว่าของระดับการบริโภคเฉลี่ยและลดลงระหว่างช่วงเวลา ตรงข้ามกับครัวเรือนที่มีเฉพาะวัยแรงงานเป็นสมาชิกครัวเรือน 2) ครัวเรือนส่วนใหญ่มีแบบแผนการบริโภคและการเปลี่ยนแปลงไม่แตกต่างกัน ยกเว้นครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและการดำเนินการในครัวเรือน และสุขภาพสูงกว่าครัวเรือนอื่น ในขณะที่สัดส่วนของค่าใช้จ่ายในการเดินทาง อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ และค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายต่ำกว่าครัวเรือนรูปแบบอื่น 3) ความแตกต่างของโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนเป็นที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคและมีความสำคัญเพิ่มขึ้นระหว่างเวลา โดย 4) ครัวเรือนผู้สูงอายุมีที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคจากอาหาร เครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ การเดินทาง และสุขภาพ และ 5) ครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงานมีที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคจากอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ ที่อยู่อาศัย และการดำเนินการในครัวเรือน และการเดินทาง ตามลำดับ

¹ บทความนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โครงการพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางประชากรกับความมั่นคงของมนุษย์ในสังคมไทย (HS1151A-56) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำสำคัญ: โครงสร้างองค์ประกอบด้านอายุของครัวเรือน ระดับการบริโภค แบบแผนการบริโภค ความแตกต่างของด้านการบริโภค

Abstract

This study investigated the linkage between the changes in the age composition of households and consumption levels, consumption components, and consumption differences based on the consumption per adult equivalent from the Household Socio-Economic Survey 1990 compared with 2009. The main results were as follows. Firstly, most of the households had consumption levels close to the average and these levels had raised between the two periods, except households containing elderly persons, these having consumption levels that were lower than the average and had fallen between the two periods. Secondly, most households' consumption components on average did not differ from other Thai households, except households of elderly persons, and these had higher expenditures on housing and household activities and health but relatively less on traveling, food and non-alcohol beverages, personal expenditure, and clothing. Thirdly, differences in age composition of households were the cause of consumption differences and these became more important through time. Fourthly, the main causes of consumption differences in elderly households were food and non-alcohol beverages, traveling, and health. Finally, the main causes of consumption differences in non-dependent member households were food and non-alcohol beverages, housing, and traveling respectively.

Keywords: Age composition of households, Consumption levels, Consumption patterns, Consumption differences

1. บทนำ

การเปลี่ยนผ่านทางประชากร (Demographic Transition) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประชากรจากสังคมที่มีอัตราการเกิดและอัตราตายสูง ไปสู่สังคมที่มีอัตราการเกิดและอัตราตายต่ำ ซึ่งเกิดขึ้นกับทั้งประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา แต่ช่วงเวลาที่เกิดขึ้นและระยะเวลาที่ใช้ในการเปลี่ยนผ่านของแต่ละประเทศนั้นแตกต่างกันไป ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากร และทำให้ขนาดครัวเรือนลดลงและมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนจากเดิมที่ส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่ประกอบด้วยคู่สมรสและ

บุตรอาศัยอยู่ร่วมกัน กลายเป็นครัวเรือนที่มีรูปแบบการอยู่อาศัยหลากหลายของมากขึ้นเช่น ครัวเรือนที่มีเฉพาะวัยแรงงานเป็นสมาชิกครัวเรือน ครัวเรือนที่ไม่มีวัยแรงงานเป็นสมาชิก ครัวเรือน ครัวเรือนอาศัยอยู่คนเดียว ครัวเรือนคู่สมรสที่ไม่มีบุตร ครัวเรือนพ่อหรือแม่คนเดียว ครัวเรือนผู้สูงอายุ ครัวเรือนข้ามรุ่น และครัวเรือนที่อาศัยอยู่กับบุคคลอื่น เป็นต้น (Weeks, 2005)

สำหรับประเทศไทยกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางประชากรเริ่มต้นหลังปี 2500 และใช้เวลาเพียงประมาณ 5 ทศวรรษเท่านั้น (จอห์น โนเดล และนภาพร ชโยวรรณ, 2552) มีผลทำให้โครงสร้างอายุของประชากรไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกลายเป็นสังคมประชากรสูงวัย (Structural Population Ageing Society) กล่าวคือ แนวโน้มประชากรในอนาคตจากข้อมูลการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย ปี 2543-2573 ของสำนักงานคณะกรรมการสภาพเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหรือข้อมูลจาก World Population Prospect The 2010 Revision ขององค์การสหประชาชาติ พบว่า ประชากรวัยสูงอายุไทยมีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และจะมีผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 25 ของประชากรไทยในปี 2573 ในขณะที่เดียวกัน มีการเปลี่ยนแปลงขนาดและโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน กล่าวคือ ครัวเรือนไทยมีขนาดเล็กลง มีจำนวนครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น มีจำนวนเด็กต่อครัวเรือนลดลง มีครัวเรือนที่อยู่คนเดียวและอยู่อาศัยกับคนที่ไม่ใช่ญาติเพิ่มมากขึ้น มีครัวเรือนที่ไม่มีบุตรมากเพิ่มขึ้น และมีครัวเรือนที่มีเฉพาะรุ่นปู่ย่าตายายกับรุ่นหลานเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่มีสัดส่วนครัวเรือนสามรุ่นต่อครัวเรือนรวมลดลง (รัชไท กิริติพงศ์ไพบูลย์, 2552; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551; เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2548)

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นรูปแบบการบริโภคของครัวเรือนได้แก่ ระดับการบริโภคของครัวเรือน แบบแผนการบริโภคของครัวเรือน และความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือน (Lazaridis, 2000; Johnson and Shipp, 1997; Slesnick, 1993) กล่าวคือ ระดับการบริโภครวมของครัวเรือนถูกกำหนดด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ อำนาจซื้อของผู้บริโภคหรือรายได้ที่แท้จริงของครัวเรือน ซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกวัยแรงงานและวัยพึ่งพิงทางอายุของครัวเรือน ส่วนแบบแผนการบริโภคมักถูกกำหนดด้วยปัจจัยทางสังคมที่สะท้อนรสนิยมของผู้บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งอายุของสมาชิกครัวเรือน (สมประวิณ มันประเสริฐ, 2553) สำหรับความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนทั้งทางบวกและทางลบ กล่าวคือ 1) ครัวเรือนขนาดเล็กได้รับผลได้จากการที่แรงงานแบกรับภาระทางเศรษฐกิจน้อยลง ทำให้การบริโภคต่อหัวผู้ใหญ่สมมูลสูงกว่าครัวเรือนขนาดใหญ่ แต่ไม่ได้รับผลได้ของการประหยัดต่อขนาดจากการบริโภคสินค้าที่สามารถแบ่งปันกันได้ เช่น

บ้าน รยยนต์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น จึงต้องแบกรับต้นทุนคงที่ต่อหน่วยในการดำเนินชีวิตโดยเปรียบเทียบกับคนข้างสูง (Peichl et al., 2010; Akita et al., 1999) และ 2) โครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนสะท้อนความสามารถในการหารายได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนแรงงานในครัวเรือน แต่มีได้แสดงถึงระดับมาตรฐานการดำรงชีพโดยตรง เนื่องจากครัวเรือนบางประเภท เช่น ครัวเรือนผู้สูงอายุ ครัวเรือนข้ามรุ่น เป็นต้น มีความสามารถในการหารายได้ต่ำกว่าครัวเรือนรูปแบบอื่น แต่มีระดับความต้องการบริโภคต่ำกว่าโดยเปรียบเทียบ และหากมีการเกื้อหนุนทางการเงินจากเครือญาติและสังคมแล้ว ระดับมาตรฐานการดำรงชีพของครัวเรือนที่มีความสามารถหารายได้ต่ำกว่าอาจไม่แตกต่างจากครัวเรือนประเภทอื่นก็ไม่ได้ (Hondai, 2006; Johnson and Shipp, 1997)

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนกับรูปแบบการบริโภคของครัวเรือนในประเทศไทยยังมีไม่มากนัก พบเพียงการศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อแบบแผนการบริโภคของพรพิมล พันธุ์พิมาย (2550) และสมประวิณ มั่นประเสริฐ (2553) ที่เน้นวิเคราะห์ความต้องการการบริโภคของผู้สูงอายุและผลกระทบการเปลี่ยนแปลงความต้องการสินค้าและบริการ กรณีที่มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น แต่ไม่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนกับการเปลี่ยนแปลงระดับการบริโภคของครัวเรือน และความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือน อย่างไรก็ตาม มีการอธิบายความแตกต่างของระดับมาตรฐานการดำรงชีพของบุคคลเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุกับประชากรวัยอื่นด้วยแนวคิดวัฏจักรชีวิตทางเศรษฐกิจ ซึ่งให้ภาพผู้สูงอายุมีระดับมาตรฐานการดำรงชีพของครัวเรือนต่ำกว่าประชากรวัยอื่น เนื่องจากผู้สูงอายุอยู่ในช่วงขาดดุลในวัฏจักรชีวิตทางเศรษฐกิจโดยผู้สูงอายุมีรายได้จากการทำงานลดลงอย่างรวดเร็วหลังเกษียณอายุ แต่ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบริโภคลดลงเพียงเล็กน้อย ทำให้มีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่ารายได้จากการทำงาน (อมรเทพ จาวะลา, 2552)

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประชากรทำให้จำนวนและสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่พบจำนวนและสัดส่วนครัวเรือนผู้สูงอายุ (ครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุ และครัวเรือนข้ามรุ่น) เพิ่มขึ้น ซึ่งผลจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าผู้สูงอายุมีโอกาส มีระดับมาตรฐานการดำรงชีพต่ำกว่าโดยเปรียบเทียบ แต่เป็นเพียงการวิเคราะห์ในระดับบุคคล และหากใช้ครัวเรือนเป็นหน่วยวิเคราะห์แล้ว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนไทยจะทำให้ระดับการบริโภคของครัวเรือน แบบแผนการบริโภค และความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือน เปลี่ยนไปหรือไม่ อย่างไร

2. ระเบียบวิธีวิจัย

2.1 ระดับมาตรฐานการดำรงชีพของครัวเรือน

การศึกษานี้เลือกใช้การบริโภคเป็นตัวแทนในการวัดระดับมาตรฐานการดำรงชีพของครัวเรือน เนื่องจากอรรถประโยชน์แปรผันตรงกับการบริโภคสินค้าและบริการ ส่วนรายได้ที่เป็นตัวเงินนั้น แสดงเพียงโอกาสที่มีระดับมาตรฐานการดำรงชีพเท่านั้น (Lazaridis, 2000; Johnson and Shipp, 1997; Slesnick, 1993; McGregor and Barooah, 1992) ประกอบกับข้อมูลด้านการบริโภคมีความผันผวนต่ำกว่า และพบปัญหาด้านความน่าเชื่อถือของข้อมูลน้อยกว่าข้อมูลด้านรายได้ที่เป็นตัวเงิน กล่าวคือ ครัวเรือนสามารถรักษาระดับการบริโภคตลอดช่วงชีวิต (Consumption Smoothing) ได้ด้วยการออม การกู้ยืมหรือการนำเงินออมมาใช้ นอกจากนี้แบบแผนการบริโภคของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปอีกด้วย (Grossley and Krishna, 2008; Garner, 1993) ทำให้การบริโภคมีความผันผวนต่ำกว่ารายได้ที่เป็นตัวเงิน ซึ่งมีความผันผวนในระยะสั้นตามสภาวะการทำงาน การเปลี่ยนงาน และแหล่งที่มาของรายได้ ส่วนในระยะยาว รายได้ที่เป็นตัวเงินจะเพิ่มขึ้นในระยะแรกและลดลงหลังจากเกษียณ นอกจากนี้ข้อมูลรายได้จากการสำรวจมักมีปัญหาความน่าเชื่อถือได้ (Reliability) เนื่องจากบางครัวเรือนให้ข้อมูลเฉพาะรายได้หลัก บางส่วนและอาจไม่แจ้งรายได้เสริมที่มาจากส่วนอื่น เนื่องจากเกรงผลกระทบด้านการเสียภาษี รวมทั้งหัวหน้าครัวเรือนเองอาจไม่ทราบรายได้ที่เกิดขึ้นจริงของสมาชิกในครัวเรือนทุกคน ทำให้การสำรวจข้อมูลด้านรายได้ไม่สอดคล้องกับความจริงเท่าที่ควร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551; Goodman and Goldfield, 2004; Takahiro et al., 1999; Slesnick, 1994)

ในทางปฏิบัติ การวัดระดับการบริโภคสามารถทำได้ยาก เนื่องจากต้องรวมค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสินค้าไม่คงทนทุกชนิดกับอรรถประโยชน์ที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาของสินค้าคงทนด้วย ซึ่งการประมาณอรรถประโยชน์ข้ามเวลาของการบริโภคสินค้าคงทนทำได้ยาก (Slesnick, 1994) ดังนั้นในการศึกษานี้ จึงกำหนดนิยามของการบริโภคว่าเป็นผลรวมของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคสินค้าและบริการ 8 หมวด ประกอบด้วย 1) อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ 2) เครื่องดื่มแอลกอฮอล์และยาสูบ 3) ที่อยู่อาศัยและการดำเนินการในครัวเรือน 4) ส่วนบุคคล เครื่องนุ่งห่มและรองเท้า 5) สุขภาพ 6) การเดินทางและการสื่อสาร 7) การศึกษา และ 8) การบันเทิง การอ่านและกิจกรรมทางศาสนา

2.2 การแยกองค์ประกอบที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือน

การแยกองค์ประกอบที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนสามารถแบ่งได้เป็น 2 แนวทาง ประกอบด้วย แนวทางแรกเรียกว่า การแยกที่มาของความแตกต่าง

ด้านการบริโภคของครัวเรือน จำแนกตามกลุ่มย่อยประชากร (Population Subgroup Decomposition) ซึ่งการศึกษานี้เป็นการแยกที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนว่า มาจากความแตกต่างขององค์ประกอบด้านอายุสมาชิกครัวเรือนหรือไม่ วิธีการคำนวณด้วยดัชนีไทล์ (Thiel Index) เริ่มจาก

$$TH = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{Y_i}{\mu} \log \frac{Y_i}{\mu}$$

เมื่อ $n = \sum_{i=1}^n n_i$ หมายถึง จำนวนครัวเรือนทั้งหมด

$\mu = \sum_{i=1}^n \mu_i$ หมายถึง ระดับการบริโภคเฉลี่ยของครัวเรือนไทย

$w_i = \frac{n_i}{n}$ หมายถึง สัดส่วนครัวเรือนกลุ่มที่ i ต่อครัวเรือนรวม

Y_i หมายถึง ระดับการบริโภคของครัวเรือนที่ i

เมื่อจัดรูปสมการได้ $T = \text{Within group diff} + \text{Between groupdiff}$

$$TH = \left[\frac{n_1}{n_1} \sum_{i=1}^1 \frac{Y_i}{\mu_1} \log \frac{Y_i}{\mu_1} + \frac{n_2}{n_2} \sum_{i=1}^1 \frac{Y_i}{\mu_2} \log \frac{Y_i}{\mu_2} \right] + \left[\frac{n_1}{n_1} \sum_{i=1}^1 \frac{Y_i}{\mu} \log \frac{\mu_i}{\mu} + \frac{n_2}{n_2} \sum_{i=1}^1 \frac{Y_i}{\mu} \log \frac{\mu_i}{\mu} \right]$$

ปรับสมการ Within group Diff = Consumption share + Thiel Within group

$$= \frac{n_1 \mu_1}{n \mu} \cdot \frac{1}{n_1} \sum_{i=1}^{n_1} \frac{Y_i}{\mu_1} \log \frac{Y_i}{\mu_1} + \frac{n_1 \mu_1}{n \mu} \cdot \frac{1}{n_1} \sum_{i=1}^{n_1} \frac{Y_i}{\mu_1} \log \frac{Y_i}{\mu_1}$$

ปรับรูปสมการ Between groupdiff จะได้ Thiel Between group

$$= \frac{1}{n} \cdot \left[n_1 \frac{\mu_1}{\mu} \log \frac{\mu_1}{\mu} + n_2 \frac{\mu_2}{\mu} \log \frac{\mu_2}{\mu} \right]$$

แนวทางหลังเรียกว่า การแยกองค์ประกอบที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือน จำแนกตามประเภทของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค (Consumption Budget Component Decomposition) เป็นการแยกที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของ

ครัวเรือนว่า มาจากกลุ่มสินค้าและบริการประเภทใด เช่น อาหารและเครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์ ในบ้าน หรือการเดินทางและการสื่อสาร เป็นต้น วิธีการคำนวณด้วยดัชนีไทล์ (Thiel Index) เริ่มด้วย

$$TH(Y) = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \frac{Y_n}{\mu} \log \frac{Y_n}{\mu}$$

กำหนดให้มีสินค้า 2 ประเภท จะได้ $Y_n = Y_n^1 + Y_n^2$ และ $\mu = \mu_1 + \mu_2$ ปรับสมการจะได้

$$TH(Y) = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \frac{Y_n^1 + Y_n^2}{\mu} \log \frac{Y_n}{\mu} = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \frac{Y_n^1}{\mu} \log \frac{Y_n}{\mu} + \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \frac{Y_n^2}{\mu} \log \frac{Y_n}{\mu}$$

กำหนดให้ $\frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \frac{Y_n^K}{\mu_K} \log \frac{Y_n}{\mu} = pseudo TH(Y)$

ดังนั้น $TH(Y) = \frac{\mu^1}{\mu} pseudo TH(x) + \frac{\mu^2}{\mu} pseudo TH(Y)$ และ $S^K = \frac{\mu^K pseudo TH(Y^K)}{\mu pseudo TH(Y)}$

2.3 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้ ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนด้านรายจ่าย ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับรายจ่ายครัวเรือนและคุณลักษณะของ ครัวเรือน เช่น ขนาด โครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน ที่ตั้งของครัวเรือน รวมทั้งค่า ถ่วงน้ำหนักแต่ละครัวเรือนที่ได้จากการสุ่มแบบ Stratified Two Stage Sampling โดยผู้วิจัย เลือกใช้ข้อมูล ปี 2533 และ ปี 2552 เพื่อใช้เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนกับรูปแบบการบริโภคของครัวเรือนไทย

เหตุผลที่เลือกใช้ข้อมูลการบริโภคของครัวเรือนไทย ปี 2533 เป็นตัวแทนช่วงต้น ของการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือน เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีระดับการ เจริญพันธุ์ลดต่ำลงถึงระดับทดแทน ส่วนเหตุผลที่เลือกใช้ข้อมูลการบริโภคของครัวเรือนไทย ปี 2552 เนื่องจาก 1) โครงสร้างด้านอายุประชากรเปลี่ยนไปจากปี 2533 ค่อนข้างมาก กล่าว คือ สัดส่วนประชากรวัยเด็กลดลงจากร้อยละ 30 ของประชากร เป็นร้อยละ 20 ของประชากร สำหรับสัดส่วนประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากร้อยละ 63 ของประชากร เป็นร้อยละ 67 ของประชากร ส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 13 ของประชากร

ทำให้อัตราพึ่งพิงด้านอายุวัยเด็กลดลง ในขณะที่อัตราพึ่งพิงด้านอายุวัยผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ทำให้อายุมีฐานเพิ่มขึ้นจาก 24 ปี เป็น 34 ปี รวมทั้งอายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดของผู้ชายเพิ่มขึ้นประมาณ 1 ปี ส่วนผู้หญิงเพิ่มขึ้นประมาณ 2 ปี และ 2) ช่วงเวลา 20 ปี สามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภคของครัวเรือนผู้สูงอายุได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากอายุคาดหมายเฉลี่ยของประชากรไทยเมื่ออายุ 60 ปี มีค่าน้อยกว่า 20 ปี ทำให้ผู้สูงอายุปี 2552 เกือบทั้งหมดเป็นผู้สูงอายุคนละกลุ่มกับปี 2533

2.4 หน่วยวิเคราะห์ระดับมาตรฐานการดำรงชีพของครัวเรือน

การศึกษาเลือกปรับความแตกต่างของการบริโภคจากขนาดและโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน ด้วยผลรวมของค่าผู้ใหญ่มูลของสมาชิกครัวเรือน โดยเลือกใช้ชุดข้อมูลของพรพิมล พันธุ์พิมาย (2550) เนื่องจากมีข้อมูลค่าผู้ใหญ่มูลของผู้สูงอายุ รวมอยู่ด้วย นอกจากนี้ประเภทของสินค้าและบริการที่ใช้ในการคำนวณค่าผู้ใหญ่มูลไม่ต่างจากการศึกษานี้เท่าใดนัก แต่มีข้อต่อที่มีข้อสมมติกำหนดให้ระดับราคาของสินค้าและบริการแต่ละประเภทมีค่าเท่ากับ 1 นอกจากนั้น ปรับการบริโภคตามความแตกต่างด้านราคาด้วยดัชนีราคา และปรับความแตกต่างด้านเวลาด้วยดัชนีราคา เพื่อให้ทุกครัวเรือนมีต้นทุนในการดำรงชีพไม่ต่างกัน

3. ผลและอภิปรายการวิจัย

3.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน

ครัวเรือนไทยส่วนใหญ่ยังคงเป็นครัวเรือนที่มีวัยแรงงานอยู่กับวัยพึ่งพิง (เด็กและผู้สูงอายุ) แต่สัดส่วนลดลงจากประมาณ 3 ใน 4 (ประมาณร้อยละ 78) ในปี 2533 เหลือเพียงประมาณครึ่งหนึ่งของครัวเรือนรวม (ประมาณร้อยละ 55) ในปี 2552 ในขณะที่จำนวนและสัดส่วนของครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุและครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงานต่อครัวเรือนรวมเพิ่มขึ้นระหว่างเวลา กล่าวคือ ในปี 2533 มีครัวเรือนที่มีวัยแรงงานอยู่กับวัยพึ่งพิงประมาณ 8.46 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 78 ของครัวเรือนรวม มีครัวเรือนที่ไม่มีวัยแรงงานประมาณ 0.56 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 5 ของครัวเรือนรวม และมีครัวเรือนที่ไม่มีวัยพึ่งพิงประมาณ 1.86 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 17 ของครัวเรือนรวม ต่อมาปี 2552 มีครัวเรือนที่มีวัยแรงงานอยู่กับวัยพึ่งพิงเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 10.75 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 55 ของครัวเรือนรวม มีครัวเรือนที่ไม่มีวัยแรงงานเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 3.02 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 15 ของครัวเรือนรวม และมีครัวเรือนที่ไม่มีวัยพึ่งพิง 5.81 ล้านครัวเรือนหรือประมาณร้อยละ 30 ของครัวเรือนรวม (รายละเอียดในตารางที่ 1)

เมื่อพิจารณารายละเอียดเฉพาะครัวเรือนที่มีวัยแรงงานอยู่กับวัยพึ่งพิง พบว่าส่วนใหญ่ยังคงเป็นครัวเรือนที่มีเด็กเป็นสมาชิกครัวเรือน แต่มีจำนวนและสัดส่วนของครัวเรือนที่มีเฉพาะวัยแรงงานและผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ในปี 2533 มีครัวเรือนที่มีเด็กเป็นสมาชิกครัวเรือนประมาณ 7.51 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 69 ของครัวเรือนรวม และมีครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกครัวเรือนประมาณ 3.52 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 32 ของครัวเรือนรวม โดยเป็นครัวเรือนที่มีวัยแรงงาน เด็กและผู้สูงอายุประมาณ 2.56 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 24 ของครัวเรือนรวม ต่อมาในปี 2552 มีครัวเรือนที่มีเด็กเป็นสมาชิกครัวเรือนเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 8.45 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 43 ของครัวเรือนรวม และมีครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกครัวเรือนเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 4.80 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 24 ของครัวเรือนรวม โดยเป็นครัวเรือนที่มีวัยแรงงาน เด็กและผู้สูงอายุประมาณ 2.50 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 12 ของครัวเรือนรวม

เมื่อพิจารณารายละเอียดเฉพาะครัวเรือนผู้สูงอายุ (ครัวเรือนที่ไม่มีวัยแรงงานเป็นสมาชิกครัวเรือน) พบว่า มีจำนวนและสัดส่วนของครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุและครัวเรือนข้ามรุ่นเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ในปี 2533 มีครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุประมาณ 0.36 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 3 ของครัวเรือนรวม และมีครัวเรือนข้ามรุ่นประมาณ 0.18 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 2 ของครัวเรือนรวม ต่อมาในปี 2552 มีครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 1.75 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 9 ของครัวเรือนรวม และมีครัวเรือนข้ามรุ่นเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 1.27 ล้านครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 7 ของครัวเรือนรวม

ตารางที่ 1 การกระจายของครัวเรือน จำแนกตามโครงสร้างด้านอายุของสมาชิกครัวเรือน

	ปี 2533		ปี 2552	
	จำนวน	สัดส่วน	จำนวน	สัดส่วน
ครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงาน (A)	1,862,098	17.10	5,808,197	29.66
ครัวเรือนวัยแรงงานกับวัยอื่น	8,465,469	77.74	10,748,492	54.90
วัยแรงงานและเด็ก(B)	4,944,543	45.41	5,946,042	30.37
วัยแรงงานและผู้สูงอายุ(C)	957,910	8.80	2,294,518	11.72
วัยแรงงาน เด็กและผู้สูงอายุ(D)	2,563,017	23.54	2,507,931	12.81
ครัวเรือนผู้สูงอายุ	561,896	5.16	3,022,536	15.44
เฉพาะผู้สูงอายุ(E)	363,708	3.34	1,748,174	8.93
ผู้สูงอายุและเด็ก(F)	198,188	1.82	1,274,357	6.51
รวม	10,889,464	100.00	19,579,220	100.00

แหล่งที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2533 และปี 2552 / คำนวณโดยผู้วิจัย

โดยสรุป พบการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบแรก ทั้งจำนวนและสัดส่วนต่อครัวเรือนรวมเพิ่มขึ้น ได้แก่ ครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงาน (ครัวเรือนที่ไม่มีวัยพึ่งพิง) ครัวเรือนที่มีวัยแรงงานและผู้สูงอายุ และครัวเรือนผู้สูงอายุ (ครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุและครัวเรือนข้ามรุ่น) ส่วนรูปแบบที่ 2 จำนวนเพิ่มขึ้น แต่สัดส่วนลดลง ได้แก่ ครัวเรือนที่มีวัยแรงงานและเด็ก และครัวเรือนที่มีวัยแรงงาน เด็กและผู้สูงอายุ เห็นได้ว่า ครัวเรือนที่มีสัดส่วนต่อครัวเรือนรวมเพิ่มขึ้นส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนผู้สูงอายุและครัวเรือนที่ไม่มีเด็กเป็นสมาชิกครัวเรือน ส่วนครัวเรือนที่มีสัดส่วนต่อครัวเรือนรวมลดลงเป็นครัวเรือนที่มีเด็กเป็นสมาชิกครัวเรือน ยกเว้นครัวเรือนข้ามรุ่นที่มีทั้งเด็กและผู้สูงอายุเป็นสมาชิกครัวเรือนที่มีทั้งจำนวนและสัดส่วนต่อครัวเรือนรวมเพิ่มขึ้น

3.2 ระดับการบริโภค

ระดับการบริโภคของครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนต่างกัน ส่วนใหญ่มีระดับการบริโภคใกล้เคียงกับระดับการบริโภคเฉลี่ยของครัวเรือนไทยและเพิ่มขึ้นระหว่างช่วงเวลา โดยส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่มีวัยแรงงานเป็นสมาชิกครัวเรือนและมีระดับการพึ่งพิงทางอายุต่ำ ยกเว้นครัวเรือนบางประเภทที่มีระดับการบริโภคต่ำกว่าของระดับการบริโภคเฉลี่ยของครัวเรือนไทยและลดลงระหว่างช่วงเวลา ได้แก่ ครัวเรือนผู้สูงอายุ (ครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุ และครัวเรือนข้ามรุ่น) และมีครัวเรือนบางประเภทที่มีระดับการบริโภคสูงกว่าของระดับการบริโภคของครัวเรือนไทยและเพิ่มระหว่างช่วงเวลา ได้แก่ ครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงาน และเมื่อพิจารณาความแตกต่างของระดับการบริโภคระหว่างครัวเรือนที่มีระดับการบริโภคสูงสุดเปรียบเทียบกับครัวเรือนที่มีระดับการบริโภคต่ำสุด พบว่า ความแตกต่างของระดับการบริโภคระหว่างครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนต่างกันได้เพิ่มขึ้นตามเวลา (รายละเอียดดังตารางที่ 2) สอดคล้องการศึกษามรเทศ จาวะลา (2552) ที่การอธิบายความแตกต่างของระดับมาตรฐานการดำรงชีพระดับบุคคลของผู้สูงอายุกับประชากรวัยอื่นด้วยแนวคิดวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ

3.3 แบบแผนการบริโภค

แบบแผนการบริโภคของครัวเรือนไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเล็กน้อย โดยในปี 2533 ครัวเรือนใช้จ่ายเงินเกี่ยวกับอยู่อาศัยและการดำเนินการในครัวเรือนคิดเป็นสัดส่วนสูงสุด (ประมาณร้อยละ 38) รองลงมาคือ การเดินทางและการสื่อสาร อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ ส่วนบุคคล เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและรองเท้า การบันเทิงการอ่านและกิจกรรมทางศาสนา สุขภาพ และการศึกษา ตามลำดับ สำหรับค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคอื่น มีสัดส่วนต่อการบริโภครวมค่อนข้างต่ำ ต่อมาในปี 2552 ครัวเรือนใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและ

เครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์คิดเป็นสัดส่วนสูงสุด (ประมาณร้อยละ 39) รองลงมา คือ การเดินทางและการสื่อสาร ที่อยู่อาศัยและการดำเนินการในครัวเรือน ตามลำดับ สำหรับค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคอื่นมีสัดส่วนต่อการบริโภครวมค่อนข้างต่ำ สอดคล้องกับการศึกษาของพรพิมล พันธุ์พิมาย (2550) (รายละเอียดดังตารางที่ 2) สอดคล้องกับการศึกษาของพรพิมล พันธุ์พิมาย (2550) และสมประวิณ มั่นประเสริฐ (2553)

ตารางที่ 2 แบบแผนการบริโภคของครัวเรือนไทย

	ระดับการบริโภค (บาท)	แบบแผนการบริโภค (ร้อยละต่อการบริโภครวม)							
		1	2	3	4	5	6	7	8
ปี 2533	9,891.87	13.27	1.20	37.64	13.59	4.81	18.74	4.49	6.27
ครัวเรือน (A)	10,249.60	12.67	1.55	37.20	15.94	3.42	19.58	2.86	6.77
ครัวเรือน (B)	9,580.58	13.64	1.19	35.08	13.58	4.14	20.42	5.59	6.37
ครัวเรือน (C)	10,650.10	12.63	1.30	43.70	12.64	6.23	15.64	2.48	5.39
ครัวเรือน (D)	10,092.56	13.60	0.99	38.44	12.93	6.04	17.12	4.78	6.08
ครัวเรือน (E)	9,215.04	9.66	0.54	58.62	6.02	9.41	9.31	-	6.46
ครัวเรือน (F)	6,750.70	13.21	0.80	38.12	10.31	6.77	17.84	8.55	4.40
ปี 2552	9,463.34	39.32	0.54	22.99	6.05	2.20	22.92	2.20	3.78
ครัวเรือน (A)	11,007.54	37.74	0.65	23.24	6.21	1.67	24.64	2.17	3.69
ครัวเรือน (B)	8,953.15	41.36	0.55	20.31	6.20	1.75	23.88	2.55	3.40
ครัวเรือน (C)	10,164.88	36.28	0.44	26.73	5.54	3.23	21.56	1.85	4.37
ครัวเรือน (D)	8,482.62	41.03	0.43	21.26	6.33	2.28	22.44	2.52	3.70
ครัวเรือน (E)	7,015.08	40.06	0.35	30.13	4.93	5.34	13.83	0.75	4.62
ครัวเรือน (F)	5,509.91	48.86	0.21	24.88	5.25	1.88	10.64	1.77	6.52

แหล่งที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2533 และปี 2552 / จำนวนโดยผู้วิจัย
 1 อาหาร 2 แอลกอฮอล์ 3 ที่อยู่อาศัยและดำเนินการในครัวเรือน 4 ส่วนบุคคล และเครื่องแต่งกาย
 5 สุขภาพ 6 การเดินทางและการสื่อสาร 7 การศึกษา 8 บันทึง

เมื่อเปรียบเทียบแบบแผนการบริโภคระหว่างเวลา พบว่า สินค้าที่ครัวเรือนใช้จ่ายเงินและมีสัดส่วนต่อการบริโภคเพิ่มขึ้นมี 2 ประเภท ได้แก่ อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ การเดินทางและการสื่อสาร และมีสินค้าที่ครัวเรือนใช้จ่ายเงินและมีสัดส่วนต่อการบริโภคลดลงมี 6 ประเภท ได้แก่ ที่อยู่อาศัยและการดำเนินการในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและรองเท้า สุขภาพ การศึกษา การบันเทิง การอ่าน และกิจกรรมทางศาสนา และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และยาสูบ เมื่อพิจารณาแบบแผนการบริโภค จำแนกตามโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีแบบแผนการบริโภคไม่ต่างกันมากนักและมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยระหว่างช่วงเวลาเช่นเดียวกับภาพรวมครัวเรือนไทย ยกเว้นครัวเรือนผู้สูงอายุ (ครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุ และครัวเรือนข้ามรุ่น) ที่มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและการดำเนินการในครัวเรือน และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสุขภาพสูงกว่าครัวเรือนรูปแบบอื่น และมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายในการเดินทางและการสื่อสาร อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ และค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายต่ำกว่าครัวเรือนรูปแบบอื่นสำหรับสัดส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของครัวเรือนของครัวเรือนผู้สูงอายุค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนอื่น อาจเป็นผลมาจากการประเมินค่าเช่าบ้านของตนเอง กรณีครัวเรือนเป็นเจ้าของบ้าน (Imputed Rent) ซึ่งเป็นการเฉลี่ยค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบ้านที่จ่ายเป็นเงินก้อนออกเป็นค่าเช่าต่อเดือนในอัตราคงที่ ทำให้ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบ้านไม่เปลี่ยนแปลงระหว่างเวลา ส่วนค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคอื่นเปลี่ยนแปลงตามรายได้ที่แท้จริงของครัวเรือน ดังนั้น เมื่อครัวเรือนผู้สูงอายุมียาได้แก่ที่จริงค่อนข้างต่ำ ทำให้สัดส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยค่อนข้างสูงโดยเปรียบเทียบ

3.4 ที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภค

3.4.1 จำแนกตามโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน

ผลการศึกษาข้างต้น พบว่า ครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนแตกต่างกัน มีระดับการบริโภคเฉลี่ยต่างกัน มีการเปลี่ยนแปลงระหว่างเวลา และความแตกต่างของระดับการบริโภคของครัวเรือนที่มีระดับการบริโภคต่ำสุดและสูงสุดเพิ่มขึ้นระหว่างเวลา แต่เมื่อพิจารณาระดับความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนไทย ด้วยดัชนีไคล์ พบว่า ระดับความแตกต่างด้านการบริโภคของภาพรวมครัวเรือนไทยในปี 2533 เท่ากับ 0.1779 ต่อมาปี 2552 ลดลงเหลือ 0.1662 ในปี 2552 (รายละเอียดดังตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ระดับและที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนไทยจำแนกตามโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน

	Popula- tion Share	Con- sumption share	Thiel within	Thiel between	Between/ Total x 100
ระดับความแตกต่างด้านการบริโภคปี 2533 มีค่าเท่ากับ 0.17791					
ผู้สูงอายุ	0.05	0.03	0.03614	0.02286	12.86
เฉพาะวัยแรงงานและเด็ก	0.45	0.45	0.01770		
เฉพาะวัยแรงงานและผู้สูงอายุ	0.09	0.09	0.03079		
เฉพาะวัยแรงงาน เด็กและผู้สูงอายุ	0.24	0.25	0.02665		
เฉพาะแรงงาน	0.17	0.18	0.04360		
ระดับความแตกต่างด้านการบริโภคปี 2552 มีค่าเท่ากับ 0.16625					
ผู้สูงอายุ	0.15	0.07	0.02931	0.03685	22.17
เฉพาะวัยแรงงานและเด็ก	0.30	0.31	0.02118		
เฉพาะวัยแรงงานและผู้สูงอายุ	0.12	0.14	0.02207		
เฉพาะวัยแรงงาน เด็กและผู้สูงอายุ	0.13	0.12	0.01329		
เฉพาะแรงงาน	0.30	0.36	0.04355		

แหล่งที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี 2533 และปี 2552 / คำนวณโดยผู้วิจัย

ความไม่สอดคล้องของผลการศึกษาที่เกิดขึ้น เป็นผลมาจากการวิธีการวัดความแตกต่างด้านการบริโภคระหว่างครัวเรือนที่ต่างกัน กล่าวคือ การวัดด้วยดัชนีไทล์เป็นการวัดความแตกต่างที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างภายในกลุ่มครัวเรือนและความแตกต่างระหว่างกลุ่มครัวเรือน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นความแตกต่างภายในกลุ่มครัวเรือน (ประมาณร้อยละ 80 ของความแตกต่างด้านการบริโภคโดยรวม) ส่วนการศึกษาด้วยค่าสูงสุดต่ำสุดเป็นการวัดเพียงความแตกต่างระหว่างกลุ่มครัวเรือน ดังนั้น หากต้องการเปรียบเทียบผลการศึกษาที่ชัดเจนควรพิจารณาเฉพาะความแตกต่างระหว่างกลุ่มย่อยของครัวเรือน พบว่า เมื่อวัดความแตกต่างด้วยดัชนีไทล์ ครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนต่างกัน มีระดับความแตกต่างด้านการบริโภคเพิ่มขึ้นระหว่างเวลา สอดคล้องกับผลการศึกษาในส่วนก่อนหน้า

หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนมีผลต่อความแตกต่างของระดับการบริโภคระหว่างครัวเรือน

ผลการวิเคราะห์ที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือน จำแนกตามโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน พบว่า ความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นความแตกต่างภายในกลุ่มครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนเหมือนกัน และบางส่วนเป็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนต่างกัน แต่ภายในกลุ่มครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนเหมือนกัน มีระดับความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนลดลง ส่วนระหว่างกลุ่มครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนต่างกันระดับความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยในปี 2533 มีความแตกต่างระหว่างครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนต่างกันประมาณร้อยละ 13 ของความแตกต่างรวม หมายความว่า ร้อยละ 13 ของความแตกต่างรวมเป็นความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนที่มีมาจากการแตกต่างของระดับการบริโภคระหว่างกลุ่มครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนต่างกัน หรือร้อยละ 87 ของความแตกต่างรวมมีที่มาจากความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนมาจากปัจจัยอื่นนอกเหนือจากการโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือน

ต่อมาในปี 2552 มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนเพิ่มขึ้นเป็นประมาณร้อยละ 22 ของความแตกต่างรวมหมายความว่า ร้อยละ 24 ของความแตกต่างรวมเป็นความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนที่มีมาจากการแตกต่างของระดับการบริโภคระหว่างกลุ่มครัวเรือนที่มีโครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนต่างกัน หรือร้อยละ 78 ของความแตกต่างรวมมีที่มาจากความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนมาจากปัจจัยอื่น ซึ่งเห็นได้ว่า โครงสร้างอายุของสมาชิกครัวเรือนเป็นที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนและมีความสำคัญเพิ่มขึ้นตามเวลา

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นอาจไม่ใช่ปัญหาในประเด็นเดียวกันกับความแตกต่างด้านรายได้ของครัวเรือน เนื่องจากความต่างของระดับการบริโภคที่เกิดขึ้น อาจเกิดจากความแตกต่างของระดับความต้องการบริโภคของประชากรแต่ละวัย ซึ่งแต่ละครัวเรือนมีองค์ประกอบที่แตกต่างกัน หรืออาจเกิดจากความแตกต่างของความสามารถในการหารายได้ ซึ่งกระทบโดยตรงต่ออำนาจซื้อและระดับการบริโภคของครัวเรือน ซึ่งการวิเคราะห์นี้ไม่มีข้อมูลมากพอที่จะกล่าวได้ว่า ความแตกต่างของระดับการบริโภคที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากความสามารถในการหารายได้ที่ลดลงจนกระทั่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้ ทำให้ครัวเรือนบางประเภทมีระดับการบริโภคต่ำกว่าครัวเรือนอื่นมากจนทำให้ระดับความแตกต่างด้านการบริโภคระหว่างกลุ่มย่อยของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น

3.4.2 จำแนกตามประเภทของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค

ครัวเรือนผู้สูงอายุ

ที่มาของความแตกต่างภายในกลุ่มครัวเรือนผู้สูงอายุ (ครัวเรือนที่ไม่มีวัยแรงงาน เป็นสมาชิกครัวเรือน) ส่วนใหญ่มาจากค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ สุขภาพ และที่อยู่อาศัย รวมทั้งมาจากค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทางและการสื่อสาร ซึ่งประเภทของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคที่เป็นที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคที่สำคัญและมีความสำคัญเพิ่มขึ้นระหว่างช่วงเวลา ได้แก่ อาหารเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ การเดินทางและการสื่อสาร และสุขภาพ (รายละเอียดดังตารางที่ 4) เห็นได้ว่าครัวเรือนผู้สูงอายุ (ครัวเรือนผู้สูงอายุคนเดียว ครัวเรือนผู้สูงอายุสามีภรรยา และครัวเรือนข้ามรุ่น) ยังคงเป็นครัวเรือนที่มีระดับการบริโภคต่ำกว่าระดับการบริโภคเฉลี่ยของครัวเรือนไทยค่อนข้างมาก และมีความแตกต่างด้านการบริโภคมาจากสินค้าจำเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีพ ได้แก่ อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ และสุขภาพ ซึ่งสะท้อนถึงความแตกต่างของรายได้ที่แท้จริงที่จะตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพของผู้สูงอายุ สำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทางอาจสะท้อนเพียงความแตกต่างของโอกาสในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ อาจไม่ใช่อุปสรรคต่อการดำรงชีพสำหรับผู้สูงอายุ เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ และสุขภาพ แต่ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทางและการสื่อสาร อาจเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีพสำหรับผู้สูงอายุได้ กรณีที่ผู้สูงอายุมีความต้องการเดินทางจากที่พักไปรับบริการจากภาครัฐ แต่ไม่สามารถเดินทางไปรับบริการได้ ซึ่งมีผลทำให้การเข้าถึงสวัสดิการและบริการจากภาครัฐของผู้สูงอายุทำได้ยากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ารับบริการด้านสุขภาพ สำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสุขภาพ เป็นที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนผู้สูงอายุที่สำคัญ ซึ่งสะท้อนถึงการเข้าถึงหลักประกันสุขภาพแห่งชาติของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวรเวศม์ สุวรรณระดา (2553) ที่พบว่า ผู้สูงอายุในเขตเมืองบางส่วนไม่ได้ใช้สิทธิประโยชน์หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

ครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงาน

ที่มาของความแตกต่างภายในกลุ่มครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงาน (ครัวเรือนที่ไม่มีวัยพึ่งพิงเป็นสมาชิกครัวเรือน) ส่วนใหญ่มาจากค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ และที่อยู่อาศัยและการดำเนินการในครัวเรือน และมาจากค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทางและการสื่อสาร ซึ่งประเภทของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคที่เป็นที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนที่สำคัญและยังมีความสำคัญอยู่ในระดับสูง ได้แก่ การเดินทางและการสื่อสาร และที่อยู่อาศัยและการดำเนินการในครัวเรือน ส่วนประเภทของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคที่เป็นที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคของ

ครัวเรือนที่สำคัญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้แก่ อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ (รายละเอียดดังตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคจำแนกตามประเภทของค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค

	ปี 2533		ปี 2552	
	TH	S _k	TH	S _k
อาหาร	0.00098	2.71	0.01615	55.12
แอลกอฮอล์	0.00013	0.36	0.00002	0.07
ที่อยู่อาศัยและดำเนินการครัวเรือน	0.02803	77.58	0.00159	5.43
ส่วนบุคคล และเครื่องแต่งกาย	0.00039	1.08	0.00068	2.32
สุขภาพ	0.00051	1.41	0.00201	6.86
การเดินทางและการสื่อสาร	0.00396	10.96	0.00643	21.95
การศึกษา	0.00003	0.08	0.00037	1.26
บันเทิง	0.00210	5.81	0.00205	7.00
ครัวเรือนผู้สูงอายุ	0.03614		0.02931	
อาหาร	0.00046	1.06	0.00837	19.22
แอลกอฮอล์	0.00003	0.07	0.00018	0.41
ที่อยู่อาศัยและดำเนินการครัวเรือน	0.01073	24.62	0.01083	24.87
ส่วนบุคคล และเครื่องแต่งกาย	0.00604	13.86	0.00293	6.73
สุขภาพ	0.00067	1.54	0.00081	1.86
การเดินทางและการสื่อสาร	0.02181	50.03	0.01686	38.71
การศึกษา	0.00059	1.35	0.00168	3.86
บันเทิง	0.00326	7.48	0.00189	4.34
ครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงาน	0.04359		0.04355	

แหล่งที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2533 และปี 2552 / คำนวณโดยผู้วิจัย

ครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงานเป็นสมาชิกครัวเรือนมีระดับการบริโภคสูงกว่าระดับการบริโภคเฉลี่ยของครัวเรือนไทย แต่ยังคงมีความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือนมาจากสินค้าจำเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีพ ได้แก่ อาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ และที่อยู่อาศัย ซึ่งอาจเป็นประเด็นความแตกต่างของคุณภาพของอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ และที่อยู่อาศัยระหว่างครัวเรือนมากกว่าประเด็นมีหรือไม่มี เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพบว่า ครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงานเป็นสมาชิกครัวเรือนทุกครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ และที่อยู่อาศัย สำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทางของครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงาน อาจสะท้อนถึงความแตกต่างของวิถีการดำเนินชีวิตระหว่างประชากรวัยแรงงานในเขตเมืองกับเขตชนบท หรือความแตกต่างของโอกาสในการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประชากรวัยแรงงานที่มีระดับรายได้สูงกับระดับรายได้ต่ำก็เป็นได้

4. สรุปและข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างองค์ประกอบของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการบริโภค โดยทำให้ระดับการบริโภคของครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุต่ำกว่าค่าเฉลี่ยและลดลงตามเวลา ตรงข้ามกับครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงานที่มีระดับการบริโภคสูงกว่าค่าเฉลี่ยและเพิ่มขึ้นตามเวลา และทำให้แบบแผนการบริโภคของครัวเรือนผู้สูงอายุต่างจากครัวเรือนอื่น รวมทั้งทำให้ระดับความแตกต่างด้านการบริโภคระหว่างครัวเรือนที่มีโครงสร้างองค์ประกอบด้านอายุต่างกันมีมากขึ้น โดยครัวเรือนผู้สูงอายุมิที่มาจากความแตกต่างด้านการบริโภคมาจากค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ การเดินทางและการสื่อสาร และสุขภาพ ส่วนครัวเรือนเฉพาะวัยแรงงานที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคมาจากค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ ที่อยู่อาศัยและการดำเนินการในครัวเรือน และการเดินทาง ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การกำหนดนโยบายคุ้มครองทางสังคมหรือนโยบายสร้างความเสมอภาค ควรพิจารณาทั้งระดับบุคคลและระดับครัวเรือนประกอบกันเนื่องจากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับมาตรฐานการดำรงชีพต่ำกว่าประชากรวัยอื่นโดยเปรียบเทียบ และผลการศึกษาชี้พบว่า ครัวเรือนเฉพาะวัยผู้สูงอายุ (ครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุ และครัวเรือนข้ามรุ่น) มีระดับการบริโภคของครัวเรือนค่อนข้างต่ำกว่าระดับการบริโภคเฉลี่ยของครัวเรือนไทย และลดลงระหว่างปี 2533 เปรียบเทียบกับปี 2552 ทำให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุ และครัวเรือนข้ามรุ่นต้องได้รับการพิจารณาให้ความคุ้มครองทางสังคมเป็นกลุ่มแรก

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ควรทำการศึกษาสาเหตุเชิงลึกของความแตกต่างด้านการบริโภคของครัวเรือน โดยเฉพาะครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีระดับการบริโภคต่ำกว่าครัวเรือน

รูปแบบอื่นโดยเปรียบเทียบ และมีที่มาของความแตกต่างด้านการบริโภคภายในกลุ่มครัวเรือน ผู้สูงอายุด้วยกันมาจากค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ และสุขภาพ ซึ่งอาจเป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับความยากจนเชิงสัมบูรณ์ก็เป็นได้ กล่าวคือ ครัวเรือนผู้สูงอายุบางครัวเรือนมีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนและมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ทำให้มีความแตกต่างด้านการบริโภคเชิงเปรียบเทียบกับครัวเรือนผู้สูงอายุในกลุ่มปัจจัย 4 ก่อนข้างสูง นอกจากนั้นควรศึกษาเปรียบเทียบความเพียงพอของรายได้กับความต้องการบริโภคของครัวเรือนผู้สูงอายุ หรือศึกษาระดับการบริโภคเฉลี่ยที่ผู้สูงอายุควรได้รับ หรือเส้นความยากจนสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับผลการศึกษานี้ ซึ่งช่วยให้เข้าใจถึงความแตกต่างของระดับการบริโภคของครัวเรือนไทยได้มากยิ่งขึ้น

5. เอกสารอ้างอิง

- เกื้อ วงศ์บุญสิน. 2548 สรุปรสถานการณ์สังคมไทย พ.ศ.2548. หนังสือพิมพ์โพสสต์ทูเดย์ (26 มกราคม 2548): A9.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2551. รายงานการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการพัฒนาประเทศ. <http://nesdb.go.th> 15 กรกฎาคม 2533.
- รัชโท กิจดิพวงศ์ไพบุญย์. 2552 สังคมผู้สูงอายุกับการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบครัวเรือนไทย มิติทางเศรษฐกิจของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร 1(2) 6-7.
- ชนานนท์ บัวทอง. 2554 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรกับรูปแบบการบริโภคของครัวเรือนไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, วิทยาลัยประชากรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรพิมล พันธุ์พิมาย. 2550 การวิเคราะห์รูปแบบค่าใช้จ่ายในการบริโภคของครัวเรือนไทย. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมประวิณ มั่นประเสริฐ. 2553 การศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีต่อแบบแผนการบริโภคของครัวเรือนไทย. มิติทางเศรษฐกิจของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร 2, (1) 13-15.
- Akita, T., Lukman, R. A. and Yamada, Y. 1999. "Inequality in the Distribution of Household Expenditures in Indonesia: A Theil Decomposition Analysis." **The Developing Economies** 37, (2) 197-221.
- Garner, T. 1993. "Consumer Expenditures and Inequality: An Analysis Based on Decomposition of the Gini Coefficient." **The Review of Economics and Statistics** 75, (1) 134-138.

- Goodman , A. and Oldfield, Z. 2004. **Permanent Differences? Income and Expenditure Inequality in the 1990s and 2000s**. London: The Institute for Fiscal Studies.
- Hondai, S. 2006. **Changes in Population Structure and Household Consumption Inequality in Jakarta-West Jawa and Central Jawa**. Working Paper Series 2006-19. Japan: The International Centre for the Study of East Asian Development.
- Johnson, D. and Shipp, S. 1997. "Trends in inequality using consumer expenditures: 1960 to 1993." **Review of Income and Wealth** 43, 2 (June 1997): 1221-1227.
- Lazaridis, P. 2000. "Decomposition of Food Expenditure Inequality: An Application of the Extended Gini Coefficient to Greek Micro-Data." **Social Indicators Research** 52, (2) 179-193.
- McGregor, P. and V. K. Barooah. 1992. "Is Low Spending or Low Income a Better Indicator of Whether or Not a Household is Poor: Some Results from the 1985 Family Expenditure Survey." **Journal of Social Policy** 21, (1) 53-69.
- Peichl, A.,
- Peste, N., and Scheneider, H. 2010. **Size Matter: The impact of Changes in Household Structure on Income Distribution in Germany**. AIEL conference of Labour Economics in Sassari 24.
- Slesnick, D. 1993. "Gaining Ground: Poverty in the Postwar United States." **Journal of Political Economy** 101 1-38.
- Weeks, J. R. 2005. **Population: An Introduction to Concept and Issue**. Nine edition. San Diego State University.